

Gdańsk, 13.04.2021 r.

Autorzy:

dr inż. Jakub Chabik
n. med. Michał Chmielewski
dr n. biol. lek. Przemysław Duda
r.pr. Emil Rojek
dr inż. Piotr Szmytkiewicz

Redakcja merytoryczna:

dr Adam Gendźwiłł
Jan Szyszko

Uwagi do Narodowego Programu Kopernikańskim

Główne wnioski:

- ➔ Opracowany przez Ministerstwo pomysł powołania do życia Narodowego Programu Kopernikańskiego w postaci zaproponowanej przez Ministra Edukacji i Nauki nie odpowiada współczesnym wyzwaniom i potrzebom polskiej nauki, a także jest zagrożeniem dla całego systemu nauki i szkolnictwa wyższego w Polsce.
- ➔ Celem ustawy jest powołanie do życia nowej kuźni kadr dla partii rządzącej i synekur dla pracowników naukowych przychylnych obecnej władzy. Organizacja, sposób powoływania organów oraz zasady finansowania zaproponowane w roboczym projekcie ustawy wskazują jednoznacznie, że Narodowy Program Kopernikański (NPK) ma być narzędziem wspierania i finansowania działalności w zakresie kształcenia i nauki osób, które są posłuszne i przychylne sprawującym w Polsce władzę wykonawczą, a nie są w stanie realizować swoich ambicji na zasadach obowiązujących inne polskie instytucje nauki. Ma być także narzędziem do nadawania tym osobom stopni naukowych. Jest to nawiązanie do tak niechlubnych rozwiązań jak Wieczorowy Uniwersytet Marksizmu-Leninizmu czy Wyższa Szkoła Nauk Społecznych przy KC PZPR.
- ➔ Powołanie NPK znacząco osłabi pozostałe placówki naukowe w kraju. Planowane finansowanie Programu z tego samego działu budżetu, z którego pieniądze otrzymują uczelnie wyższe ograniczy subwencję dla istniejących placówek. Wyprowadzenie NPK z krajowego systemu grantowego NCN (nauki podstawowe) i NCBiR (nauki stosowane) stworzy wysokie prawdopodobieństwo przyznawania grantów przez instytucje MAK sobie samym.

Wstęp

Właściwie określona polityka naukowa Polski powinna **chronić i wspierać wolne od nacisków politycznych** prowadzenie wysokiej jakości badań naukowych, których celem jest dążenie do prawdy. Jej zadaniem jest też **wzmacnianie autonomii szkół wyższych** tak, aby mogły one kształtować swoją strukturę i programy badawcze oraz prowadzić kształcenie w oparciu o ich specyfikę naukową i regionalną.

Te słuszne skądinąd postulaty zostały przedstawione kilka miesięcy temu przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, w dokumencie **Polityka Naukowa Państwa**¹.

Tym bardziej dziwi przedstawiony przez to samo Ministerstwo roboczy projekt ustawy o powołaniu do życia Narodowego Programu Kopernikańskiego (NPK), do którego dotarł portal OKO Press². Organizacja nauki w Polsce została w 2018 roku zreformowana ustawą Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, zwaną Konstytucją dla nauki lub Ustawą 2.0³. Ustawy z 2010 roku określają z kolei funkcjonowanie jednostek odpowiedzialnych za tę organizację: Polskiej Akademii Nauk, Narodowego Centrum Nauki, Narodowego Centrum Badań i Rozwoju.

W roboczym projekcie ustawy o NPK nie wskazano jakichkolwiek zadań planowanego Programu, które nie byłyby już realizowane przez powyższe instytucje. Jediną faktyczną zmianą jest przeniesienie tych zadań do NPK, całkowicie uzależnionego od Ministerstwa Nauki.

O tym, że jest to projekt napisany ad hoc, bez należytego przygotowania i konsultacji, świadczą nie tylko opinie środowiska naukowego (w tym prezesa PAN), ale też brak jakiegokolwiek wzmianki o planowaniu NPK w dotychczasowych dokumentach rządowych, w tym wzmiankowanych powyżej Polityce Naukowej Państwa i Konstytucji dla nauki.

Uwagi ogólne:

1. Tzw. Ustawa 2.0, która w 2018 r. wprowadziła szereg zmian w organizacji polskiej nauki była konsultowana ze środowiskiem naukowym przez dwa lata. Projekt ustawy o NPK powstaje bez konsultacji z instytucjami reprezentującymi naukę w Polsce (Komitet Polityki Naukowej, KRASP, RGNISW, PAN). Trudno oczekiwać, że projekt opracowywany potajemnie, z pominięciem instytucji realizujących zadania z zakresu nauki w Polsce, zyska przychylność i uznanie środowiska naukowego.

---

¹ <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/projekt-polityki-naukowej-panstwa>

² <https://oko.press/czarnek-chce-likwidacji-pan/>

³ <https://konstytucjadlanauki.gov.pl/pobierz-ustawe>

2. Część zapisów w projekcie ustawy o NPK jest kopią ustawy o PAN. Przykładowo struktura organizacyjna Międzynarodowej Akademii Kopernikańskiej (MAK) kopiuje strukturę organizacyjną PAN. Z jedną, fundamentalną różnicą. W przypadku MAK to minister ds. nauki będzie mianował członków "korporacji" NPK. Oznacza to podporządkowanie strategii naukowej NPK organowi o charakterze politycznym i może przez to być wykorzystywane do realizacji celów politycznych, a nie naukowych.
3. Zaskakujące jest wyprowadzenie NPK z krajowego systemu grantowego NCN (nauki podstawowe) i NCBiR (nauki stosowane). Naukowcy uzyskują pieniądze na badania w ramach grantów NCN i NCBiR. Polityka grantowa/naukowa NCN i NCBiR jest powszechnie znana. Pieniądzy jest mało, ale przejrzysty sposób recenzowania projektów zapewnia – na ile to możliwe - efektywny i sprawiedliwy podział środków. Stworzenie odrębnego systemu dla MAK tworzy wysokie prawdopodobieństwo przyznawania grantów przez instytucje MAK sobie samym. Stracą na tym wszystkie istniejące instytucje badawcze w kraju.
4. Projekt NPK pomija całkowicie problem, który jest kluczowy dla sprzęgnięcia świata naukowego z szeroko rozumianym rozwojem kraju: transferu osiągnięć nauki i techniki do świata zastosowań. Tymczasem istnieją na świecie wzorce (amerykańska NSF, brytyjski SERC, francuskie CNRS), które pokazują, że umiejętne synergie w trójkącie nauka-władze publiczne-gospodarka pozwalają sprawić, że odkrycia naukowe i innowacje napędzają rozwój kraju. Projekt NPK prezentuje inną wizję: podporządkowania potrzebom władzy kierunków badań oraz przekształcenia naukowców w posłusznych i zależnych urzędników.

Uwagi szczegółowe:

1. **Artykuł 19:** *"W skład Akademii wchodzi Izby: Astronomii i Nauk Matematyczno-Przyrodniczych, Nauk Medycznych, Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Filozofii i Teologii, Nauk Prawnych i Laureatów Nagród Kopernikańskich."*

W poczet nauk reprezentowanych w NPK nie zostały zaliczone takie pola jak socjologia, psychologia, nauki historyczne, nauki pedagogiczne, techniczno-inżynierskie, wszelkie nauki związane z filologią i literaturą, a także z dziedziną sztuki. Dziedziny te obecnie posiadają swoje instytuty w obrębie PAN. Nieuwzględnienie tych dziedzin i dyscyplin jest niezrozumiałe i nieuzasadnione. To właśnie one w znacznym stopniu, a zwłaszcza synergia między nimi, przesądzają o rozwoju kraju i jego gospodarki.

2. **Artykuł 25:** *"Działalność Akademii jest finansowana ze środków pochodzących z budżetu państwa (...) są one klasyfikowane w dziale Szkolnictwo wyższe i nauka."*

Obecnie uczelnie wyższe, NCN i NCBiR są finansowane ze wspólnego działu budżetu państwa, podczas kiedy PAN jest finansowana osobnego działu budżetu przeznaczanego wyłącznie Akademii⁴. Artykuł 25 projektu ustawy wskazuje, że NPK będzie finansowana z tego samego działu budżetu, co uczelnie, NCN i NCBiR. Rodzi to uzasadnioną obawę, że powstanie Programu znacząco ograniczy wysokość subwencji, którą co roku otrzymują istniejące uczelnie.

3. **Artykuł 31 i 35:** *“Szkoła jest uczelnią publiczną działającą na podstawie ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku.” “W Szkole nie działa Rada Uczelni.”*

Rada Uczelni była zupełnie nowym rozwiązaniem zaproponowanym w Konstytucji dla Nauki (ustawie z dnia 20 lipca 2018 roku). Jej członkowie, powoływani zarówno spośród pracowników uczelni, jak i spoza wspólnoty akademickiej, mają (na wzór amerykański) wspomóc oddziaływanie regionu na samą uczelnię i opiniować sprawozdania rektora. Mają także możliwość wskazywania kandydata na rektora. **Oparcie funkcjonowania NPK na wybiórczo wybranych przepisach Ustawy jest dalekie od przyszłego solidarnego funkcjonowania MAK z innymi uczelniami publicznymi w Polsce.** Poza tym, wyłączenie Rady Uczelni spod struktur projektowanej Szkoły Głównej Mikołaja Kopernika znacznie ograniczy oby autonomię Szkoły. W rezultacie poddaje ją bowiem kontroli Zgromadzenia Ogólnego Akademii, które w połowie ma zostać wybrane przez ministra właściwego d.s. nauki i mianowane przez Prezesa Rady Ministrów.

4. **Artykuł 41:** *“Słuchacze Szkoły są wyłaniany w drodze postępowania rekrutacyjnego spośród osób, które nie ukończyły 24 lat.”*

Jest to jawne ograniczanie dostępu obywateli do edukacji. Zapis ten jest tym bardziej niezrozumiały, że szkoła może prowadzić kształcenie na studiach tak pierwszego, jak i drugiego stopnia. Niezależnie od trybu podjętych studiów (stacjonarne lub niestacjonarne) wprowadzenie kryterium wieku jest **dyskryminujące**.

5. **Artykuł 42, ustęp 2:** *„Kolegia Szkoły (..) nabywają (..) kategorię B+.”*

Wszystkie jednostki naukowe w Polsce podlegają ewaluacji i przyznawana jest im kategoria naukowa. Wspomniana kategoria B+ uprawnia do nadawania stopni naukowych doktora i doktora habilitowanego. Nowo powołana Szkoła będzie od razu posiadała kategorię, do której wiele jednostek naukowych dąży przez ostatnich pięć lat. Przyznanie projektowanej Szkole kategorii B+ umożliwiłoby budowanie własnej, lojalnej wobec twórców NPK kadry naukowej, która - mimo braku realnych osiągnięć naukowych - będzie mogła otrzymywać stopnie i stanowiska w nowo utworzonej instytucji.

---

⁴ Uczelnie wyższe finansowane są z działu 28 budżetu, a PAN z działu 67 budżetu

6. Artykuł 44, 45 i 48:

Ustawa przewiduje, że Akademia corocznie będzie przyznawać Nagrody Kopernikańskie w wysokości 150 tys. dolarów, w czterech dziedzinach. Jednocześnie projekt ustawy nie przewiduje sytuacji w której nagrody takie mogłyby być nie przyznane z uwagi na brak wybitnych osiągnięć predestynujących do nagrody.

Z projektu wynika, że kandydatów do nagród nominują: Prezes Rady Ministrów, minister właściwy do spraw nauki i szkolnictwa wyższego, Izba Akademii, grupa dziesięciu członków Akademii lub indywidualnie każdy z Laureatów Nagród Kopernikańskich oraz zaproszeni imiennie przez Izbę Laureatów Nagród Kopernikańskich wybitni przedstawiciele nauki, niebędący członkami Akademii.

Biorąc pod uwagę, że członkowie Akademii są mianowani przez Prezydenta RP, oznacza to, że "Nagrody Kopernikańskie" przyznawane będą w zasadzie wyłącznie nominatom Premiera, ministra d.s. nauki i szkolnictwa wyższego oraz osoby wcześniej namaszczone przez Prezydenta RP. Zawężenie podmiotów mogących zgłaszać kandydatów do "Nagród Kopernikańskich" stwarza ryzyko wykorzystywania nagród do celów politycznych. Mogą one stać się kolejnym sposobem na wykorzystywanie środków publicznych w realizacji celów nieustawowych, tj. celów niezwiązanych z promowaniem sukcesów naukowych.

Zakończenie

Polska nauka rzeczywiście wymaga dofinansowania i reform. Poziom polskiej nauki oraz jej dystans do światowej czołówki jest bardzo zróżnicowany jednak publikowane uznawane rankingi naukowe, plasują nasze instytucje naukowe na miejscach dalekich od ich potencjału i aspiracji.

W rankingu SJR International Science Ranking, Polska zajmuje 21. miejsce na świecie pod względem liczby wydanych publikacji naukowych w latach 1996–2019, ale dopiero 37. jeśli chodzi o wagę publikacji, mierzoną wskaźnikiem Hirscha⁵.

W klasyfikacji European Innovation Scoreboard z 2017 r.⁶ system badawczy Polski plasuje się na trzecim od końca miejscu w UE, przede wszystkim z powodu małej liczby międzynarodowych publikacji, wysoko cytowanych prac i zagranicznych doktorantów kształcących się na polskich uczelniach.

---

⁵ <https://www.scimagojr.com/countryrank.php?area=2100&order=it&ord=desc>

⁶ https://ec.europa.eu/poland/news/190617_innovations_pl

Wyzwania stojące przed polską nauką zostały precyzyjnie zidentyfikowane przez Ministerstwo w Polityce Naukowej Państwa. Wszelkie zmiany w organizacji publicznych instytucji naukowych oraz systemu finansowania ich działalności powinny być oparte na tym dokumencie.

Zaproponowane zmiany nie tylko nie korespondują z najważniejszym dokumentem strategicznym w dziedzinie nauki, ale stanowią próbę upolitycznienia polskiej nauki i oddania jej we władanie partyjnym nominatom, na wzór tego, co stało się w spółkach skarbu państwa, prokuraturze, mediach publicznych lub do pewnego stopnia w sądach.